

**БЪЛГАРИЯ – МАКЕДОНИЈА – СЛОВЕНИЈА:
МЕЖДУКУЛТУРНИ ДИАЛОЗИ В XXI ВЕК**

**БУГАРИЈА – МАКЕДОНИЈА – СЛОВЕНИЈА:
МЕЃУКУЛТУРНИ ДИЈАЛОЗИ ВО XXI ВЕК**

**BOLGARIJA – MAKEDONIJA – SLOVENIJA:
MEDKULTURNI DIALOGI V XXI STOLETJU**

**БЪЛГАРИЯ – МАКЕДОНИЯ – СЛОВЕНИЯ:
МЕЖДУКУЛТУРНИ ДИАЛОЗИ В XXI ВЕК**

**БУГАРИЈА – МАКЕДОНИЈА – СЛОВЕНИЈА:
МЕЃУКУЛТУРНИ ДИЈАЛОЗИ ВО XXI ВЕК**

**BOLGARIJA – MAKEDONIJA – SLOVENIJA:
MEDKULTURNI DIALOGI V XXI STOLETJU**

Рецензирана колективна научна монографија

Съставители и научни редактори:

Проф. д-р Намита Субиото

Проф. д-р Людмил Димитров

Научни рецензенти:

Проф. д-р Панайот Карагъзов (София)

Проф. д-р Ясна Котеска (Скопие)

Проф. д-р Джурджа Стърсоглавец (Любляна)

Национално издателство за образование и наука „Аз-буки“
София, 2019

*Българистиката, македонистиката и словенистиката в обучението
Бугаристиката, македонистиката и словенистиката во образованието
Bolgarištika, makedonistika in slovenistika v izobraževanju*

ЈУЖНОСЛАВИСТИКАТА КАКО ИНТЕРАКАДЕМСКИ ПРЕДИЗВИК И НОВА КУЛТУРНА ПАРАДИГМА

Ангелина Бановиќ-Марковска
*Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“*

SOUTH-SLAVIC STUDIES AS AN INTERACADEMIC CHALLENGE AND A NEW CULTURAL PARADIGM

Angelina Banovic-Markovska
*Ss. Cyril and Methodius University in Skopje
„Blaze Koneski“ Faculty of Philology*

Abstract. This paper addresses the perspectives of the South Slavic interlingual and intercultural community, as a regional semiosphere and an interacademic / interuniversity challenge within the European polycultural and polydiscursive space. The awareness of the similarities between South Slavic languages, literatures and Cultures, their mutual insights, recognition and acknowledgments could be an alternative challenge in the revitalization of neglected relations between universities and a new cultural paradigm that strives for a »regional pluralism« with a polycentric and diverse structure.

Keywords: South-Slavic; Inter-Academical/Interuniversity challenge; Interpretative Communities; Regional pluralism; Globalization; Glocalization

Поради специфичниот карактер на глобализацијата, како културолошки феномен кој ја претвори во идолатрија англосаксонската мисловна матрица¹, „малите“ народи на Европа се принудени да го учат јазикот на Западот и неговите стереотипи. Се разбира дека само по себе тоа не ја намалува нивната вредност, но ги исправа пред предизвикот што го носат транснационалните процеси и глобалните идентитети, соочувајќи ги со фактот дека во овој драматично делокализиран свет ќе мора некако да

---

1. Англискиот јазик стана lingua franca на глобализацијата.

ги сочуваат и сопствените специфики, за да не се случи да исчезнат од глобалната мапа на светот.

Ова сознание подразбира еден критичко-полемички модел на размислување кој го активира концептот на Ардун Ападурај. Изнесен во книгата *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*², тој концепт совршено кореспондира со добро познатите „интерлитерарни заедници“ на словачкиот компаратист Дионис Ѓуришин, а се однесува на *соседствата*, тие (локални) рамки во кои се одвиваат различни форми на човечка активност. Во овие смислени светови живот, секоја културна дејност може да биде и генерирана и толкувана. Генерирањето е важно затоа што обезбедува теориски пристап кон толкувањето на *локалноста*, но не како просторна, туку како релационистичка и контекстуална категорија, едно сложено феноменолошко својство сочинето од врските и влијанијата што го создаваат чувството за релативност, интерактивност и блискост. А тоа пак, покажува дека *културите на соседствата* не се етнички хомогени форми на идентитет, туку конструкции што зависат од историските, социолошките, идеолошките, културните и академските проникнувања во нив. Заправо, соседствата се *контексти* кои содржат етнички проекции за „другоста“ и свест за неа (2011: 272). Затоа, и покрај професионалните и лингвистичките разлики и убедувања, концептот на *соседствата* е необично важен за нас. Упатува на *глокализацијата* и го отсликува стремежот на малцинските јазици и култури за надминување на дијалогот со самите себе си. А тоа открива специфична гледна точка (таа од „работ на видното поле“ на глобалната култура), која сигурно нема да ја поништи сликата за глобализацијата, но барем ќе опоменува дека, како јазично обликувани национални творби, сите култури се еднакво важни и отворени за меѓусебни споредби и толкувања. Од тие причини, за нас е многу важен гласот на потиснатиот „native informant“ – маргинализираниот субјект во одложена потенција, кој зафрлените фрагменти од периферијата на Европа би можел да ги здружи во „витален парламент“ од јазици, и култури, запазувајќи ги нивните специфики во глобалната слика на светот. И не само како критика на денешната состојба во хуманистиката (и јужнославистиката), туку и како опомена за лингвистичкиот и културниот пури(тани)зам, присутен на овие простори. Мислам на тврдењата за „есенцијалната различност“ на јужнословенските јазици, книжевности и култури, кои ме тераат да се запрашам: ако сме, навистина, толку различни, на која точка од нашата „идентификација“ би можеле да преминеме во рамноправни и легитимни субјекти, или би исчезнале, можеби, од видното поле на глобалниот културен хоризонт?

Можните одговори на оваа дилема треба да се бараат во една антихегемонистичка логика која, прифаќајќи ја културната и јазичната хетерогеност,

---

2. Ardzun Apaduraj, *Kultura i globalizacija*, Beograd, XX vek, 2011.

постојано ќе нè соочува со *регионалниот плурализам* карактеристичен за овие простори. Со него успешно би можеле да ги избегнеме и *комунализмот* (создавањето моноетнички културни сфери со затворени рамки на идентитет) и *културниот фундаментализам* (идејата за непремостивите разлики меѓу сродни јазици, книжевности и култури). И тоа не како рецидив на некаков си анахрон и провинциски менталитет, туку како упориште на отпорот против монокултуралноста што ја наметнува англосаксонската мисловна матрица, спроведувајќи глобализација без превод, во која мултикултуралноста и нема баш розова перспектива...

Рака на срце, сликата за овој културен и лингвистички (дис)баланс ја засилуваме и ние, елитите на знаење, кои со својата некритичка, често дури и неоправдана примена на англискиот јазик (како врховен конгресен принцип во академскиот свет), ја манифестираме желбата да бидеме дел од светскиот интелектуален врв, да не би случајно биле видени како „провинцијата“ на Европа, или, не дај Боже, како нејзината „културна другост“. Овој специфичен и доброволен облик на културно ропство е дел од општиот *глобализациски*³ *тренд* кој, не само поради звучноста, туку и поради негативните ефекти од неговата експанзија, го отсликува стремежот на една (моно)култура за доминација врз сите останати. Ваквата распределба на силите говори за реалната состојба во полидискурзивниот и поликултурален простор на Европа, зацврстувајќи ја јужнославистиката на самите рабови/маргини од глобалните културни процеси. Интересот за нејзиното изучување е отежнат и поради спецификите од професионален тип што ја прават уште покомплексна нејзината слика во светот, но состојбата е слична и во домицилните универзитетски центри. Затоа, доколку не почнеме да размислуваме гласно како да го надминеме овој рефлекс кој го разбива соодносот меѓу малцинските јазици, традиции и култури, сосем извесно е дека наскоро сите ќе нè изеде мракот. На ова прашање се осврнав и на 16-тиот светски славистички конгрес во Белград, 2018 година, но иницијативата што неодамна ја покрена Филозофскиот факултет во Љубљана и повикот за овој тријаден симпозиумски собир, ме поттикна повторно да му се навратам, затоа што сметам дека е поприлично важно за опстанокот на јужнославистичките студии во регионот.

-
3. Неологизмот *growbalisation* му припаѓа на американскиот социолог и теоретичар на културата Џорџ Ритцер (George Ritzer). Нашата (словенска) транскрипција „глобализација“ ја изразува убиствената логика на монокултуралниот апсолутизам, содржан во овој поим.

Да се види: George Ritzer, „Promišljanje globalizacije: globalizacija/globalizacija i nešto/ništa“ (https://www.ffst.unist.hr/_download/repository/Ritzer_Promisljanje_globalizacije.pdf).

Имено, дали се можни регионално организирани, интер-универзитетски јужнославистички студии, чија визија за успешно помирување на локалното, универзалното и партикуларното, би довела до една нова културна парадигма која не би ги хомогенизирала, туку би ги диверзифицирала различностите, отворајќи нови академски предизвици и хоризонти?

Ако реално погледнеме, ќе видиме дека приказната е веќе „раскажана“ и дека не мора да се бара „нова“ платформа, само мудро треба да се искористи старата, подигајќи ја на едно повисоко меѓуинституционално рамниште со интердисциплинарен карактер. За почеток, би можеле да понудиме еден комбиниран пакет од (последипломски) интер-универзитетски организирани студиски програми, кои нема да му робуваат на историскиот и политичкиот капитал од деветнаесеттиот и дваесеттиот век. Базирани врз полидисциплинарни и полинационални книжевно-теориски, јазични и културни контексти, тие би ги надраснале монолитните книжевни истории и етноцентричните јазични рефлексии, а истовремено би биле и смислен одговор против глобалните политики што арогантно наметнуваат свои, однапред утврдени правила, на кои тешко можеме да им конкурираме со своите одделни, национално ориентирани програми. Само така, оваа по многу нешта непријатна и срамна состојба во која се наоѓа јужнославистиката денес, би можела да стане алтернатива за глобалниот јазичен и културен колонијализам. Во спротивно, нашите „мали“ етнички јазични и култури би ја загубиле битката за културен плурализам, заедно со свеста за својата историска рефлексивност.

Бенефитите од оваа идеја не ги опфаќаат само промените во седиментираниите гледишта за „другоста“, туку и признавањето (прифаќањето!) на *регионалноста* како полицентрична и многуобразна форма на „колективен идентитет“, кој постојните разлики и парадокси би ги интегрирал во една неантагонистичка целина. Со неа би постигнале двојна деколонизација: од една страна, ослободување од наметнатиот (западноевропски) хегемонизам, а од друга страна, отфрлање на претпоставениот (регионален) антагонизам. И наместо да бидеме некаков си „камен на сопнување“, јужнославистиката би станала конструктивна „точка на допир“ која покрај хоризонталниот, би активирала и вертикален систем на соработка, потврдувајќи ја и лојалноста кон славистиката, и припадноста кон европскиот книжевен и културен хоризонт на кој безусловно му припаѓаат и словенечката и бугарската и македонската, како впрочем, и хрватската, српската, црногорската и босанскохерцеговската филологија.

Затоа, и без оглед на разликите во додипломските студиски програми, ако на јужнославистиката гледаме како на една еластична, нехиерархизирана, полифонична и отворена структура, со флексибилни интерпретативни јадра кои имаат слична генеза и еволуција, би можеле да создадеме еден *регионален*

академски плурализам⁴ изграден врз столбовите на врвни јужнословенски автори и канонски дела. Сигурно дека комплексните (меѓу)влијанија и (мулти)припадноста, карактеристична за некои од авторите кои живееле во историски нестабилни времиња, творејќи надвор од матичните култури и нивните реални (и/или имагинарни) граници, ја отежнуваат оваа замисла, но доколку успееме во фокусот на нашиот интерес да вратиме цело едно поле на истражувања кои лежерно им ги препуштивме на новите (културолошки, постколонијални, психоаналитички и родови) студии, можеме да се надеваме дека една ваква заедничка, интер-универзитетски организирана јужнославистика, би го вратила сјајот на нашите студии. Освен, ако не западнеме во бескорисни теоретизирања и методологизирања, завршувајќи со идејата и пред отпочнувањето на нејзината реализација...

Се разбира дека сум свесна за тешкотиите со кои би можеле да се соочиме. Имено, досегашните искуства покажуваат дека водени од желбата да бидеме (и останеме) различни од другите, нашите слични култури знаат да продуцираат и големи идеолошки разлики. Тие укажуваат на една „(пре)осетливост“, позната и како „нарцизам на малите разлики“ за кои регионалната јужнославистика стана замена за нешто непожелно, инакво, туѓо. Но една (ре)семантизирана културна меморија, базирана врз заедничкото културно-историско наследство и макро-социјалната рамка карактеристична за овие простори, би можела да стане важна алка во разбирањето и толкувањето на јужнословенското минато, создавајќи нова дијалогска платформа која не би била обременета со етногенезата на нашите народи, туку со создавањето на еден „регионален идентитет“ од сличностите и разликите кои го прават статичко-динамичкото поле на идентификацијата.

Затоа, иако нема експертска длабочина и завршница, верувам дека и ова, како и слични на него размислувања, имаат голем академски потенцијал кој би можел да нè однесе кон една многу потемелна проекција за здружени последипломски студиски програми и перспективи. Со отворањето на оваа безмалку провокативна тема, сакам да поттикнам сериозна, конструктивна и здрава академска дебата меѓу трите присутни универзитетски центри (љубљанскиот, софискиот и скопскиот), за можностите кои би нè извлекле од кризата (или за заблудите кои би нè вовлекле, можеби, во некој нов ќорсокак...!?). Иако совршено сум свесна дека рамката која успешно би ги поврзала националното, локалното и глобалното во овој академски предизвик сè уште не е појавена,

4. Ги имам предвид размислувањата на Звонко Ковач и Тихомир Брајовиќ во кои нашироко се елаборира идејата за јужнославистиката како регионална меѓукнижевна заедница и нејзините перспективи. Да се види тематот „Interkulturno-poredbeno izučavanje književnosti“, *Sarajevske Sveske* br. 32/33, 2011, str. 77 – 184.

сепак во него гледам оптимизам кој би можел да прерасне во реално остварлива мисија, таква која ќе повикува на *телепоиесис*, а не на историја (Spivak 2003: 97), нудејќи ни нови перспективи и можности за кои сè уште и не размислуваме. Дотогаш, не ни останува ништо друго, освен горчливиот вкус на сознанието дека како мали, етноцентрично ориентирани и затворени академски средини, стоиме цврсто само во сивата зона на непрепознатливоста, на самите рабови од глобалната филолошка мапа во која доминираат подобро организирани мегакултури, пропуштајќи ја можноста да дадеме свој придонес кон толку посакуваната (и претпочитана) диверзификација на светот.

ЛИТЕРАТУРА

- Арадурај 2011:** Арадурај А. *Kultura i globalizacija*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2011.
- Бјелиќ и Савиќ, ред. 2003:** *Balkan kao metafora: između globalizacije i fragmentacije* (ed. Dušan Bjelić, Obrad Savić), Beograd: Beogradski krug, 2003.
- Бек 2003:** Beck, U. *Što je globalizacija. Zablude globalizma – odgovori na globalizaciju*, Zagreb: Vizura, 2003.
- Брајовиќ 2011:** Брајовиќ, Т. „Јужнословенска компаратистика: luksuz ili naučna potreba“ *Sarajevske Sveske* br. 32/33, str. 93 – 104.
- Ђуришин 1997:** Ђуришин, Д. *Шта је светска књижевност?*. Сремски Карловци/Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1997.
- Ђордано 2001:** Ђордано, К. *Ogledi o interkulturnoj komunikaciji*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2001.
- Еглетон 2002:** Eagleton, T. *Ideja kulture*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2002.
- Каланј 2008:** Kalanj, R. *Modernizacija i identitet*. Zagreb: Politička kultura, 2008.
- Ковач 2011:** Kovač, Z. *Međuknjiževne rasprave: Poredbena i/ili interkulturalna povijest književnosti*. Beograd: Sluzbeni glasnik, 2011.
- [Online]. Available: ><https://www.scribd.com/document/367858288/319956917-Zvonko-Kovac-Medjuknjizevne-Rasprave-Za-Stampu-pdf><
- Лисман 2012:** Лисман, Конрад Пол. *Теорија на необразованието: заблудите на општеството на знаење*. Скопје: Темплум, 2012.
- Месиќ 2006:** Mesić, M. *Multikulturalizam: društveni i teorijski izazovi*. Zagreb: Školska knjiga, 2006.
- Рајс 2005:** Raić, Ž. *Politika identiteta: Kultura kao nova ideologija*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 2005.
- Рибейро 2004:** Ribeiro, A. Sousa. „The reason of borders or a border reason? Translation as a metaphor for our times“, *Eurozin*, 8 January
- [Online]. Available: ><https://www.eurozine.com/the-reason-of-borders-or-a-border-reason/><
- Ритцер:** Ritzer, G. „Promišljanje globalizacije: glokalizacija/grobalizacija i nešto/ništa“, [Online]. Available: >https://www.ffst.unist.hr/_download/repository/Ritzer_Promisljanje_globalizacije.pdf<

- Said 2002:** Said, E. *Kultura i imperijalizam*. Beograd: Beogradski krug, 2002.
- Spivak 2003:** Spiva, G. Ch. *Death of a discipline*. New York: Columbia University Press
- [Online]. Available: ><https://iedamagri.files.wordpress.com/2014/09/spivakdeathofadiscipline.pdf><
- Temat 2011.** „Interkulturno-poredbeno izučavanje književnosti“ (temat), *Sarajevske Sveske* br. 32/33, 2011, 77-184.
- Friedman 2003:** Friedman, Thomas L. *Lexus i maslina: razumijevanje globalizacije*. Zagreb: Izvori, 2003.
- Hall 2001:** Hall, S. „Kome treba ‘identitet’?“. *Reč: Časopis za književnost i kulturu, i društvena pitanja*, 64/10, decembar, 2001, 215 – 233.
- Harison i Hantington red. 2004.** *Kultura je važna: kako vrednosti uobličavaju ljudski život* (priredili Lorens E. Harison i Samjuel Hantington). Beograd: Plato, 2004.

Ангелина Бановиќ-Марковска

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје (Северна Македонија)
✉ ana-ban@t-home.mk

Ангелина Бановиќ-Марковска, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“ http://flf.ukim.edu.mk/our_team/angelina-banovik-markovska/.

Есеист, книжевен критичар, редовен и визитинг професор во земјата и во странство, учесник во неколку национални и меѓународни научно-истражувачки проекти. Автор на 7 книги и 2 антологии. Член на Друштвото на писателите на Македонија и добитник на наградата „Димитар Митрев“ за најдобра книга критика и есеистика во 2017 година.

България – Македония – Словения: Межкултурни диалози в XXI век

Bugarija – Makedonija – Slovenija: Meѓukulturni dijalози во XXI век

Bolgarija – Makedonija – Slovenija: Medkulturni dialogi v XXI stoletju

Рецензирана колективна научна монография

Съставители и научни редактори:

© Намита Субиото – автор, съставител, научен редактор, 2019

© Людмил Димитров – автор, съставител, научен редактор, 2019

Автори:

Ангелина Бановиќ-Марковска, Антоанета Алипиева, Благовест Златанов, Валентина Седефчева, Весна Мојсова Чепишевска, Григор Григоров, Даниела Асенова, Димитър Камбуров, Димитър Пеев, Елизабета Шелева, Йорданка Велкова, Йорданка Илиева-Цъган, Katja Mihurko-Poniž, Ласка Ласкова, Лидија Аизанковска, Любка Липчева-Пранджева, Mateja Pezdirc Bartol, Milena Mileva Blažić, Трајче Стамески, автори 2019

Художник на корицата: Гергана Попиванова

Стилист-коректор: Анелия Врачева

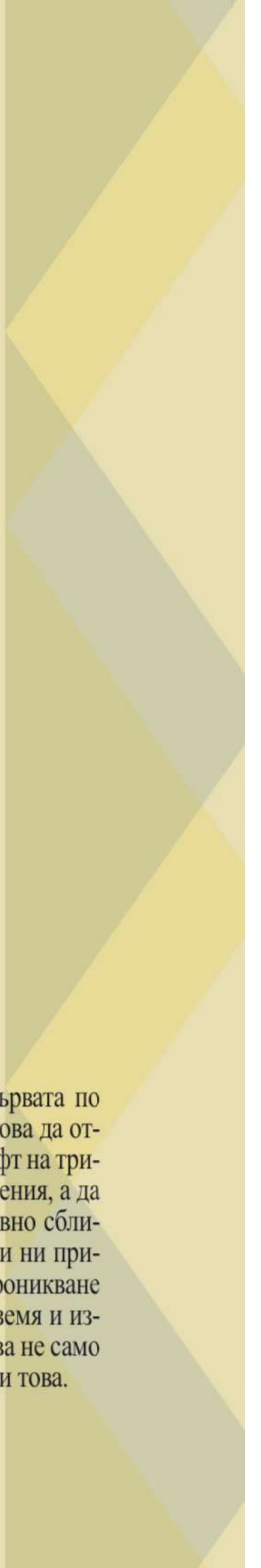

Предпечат: Национално издателство „Аз-буки“, www.azbuki.bg

Печат: „Алианс принт“ ЕООД

Формат: 70/100/16

Печатни коли: 15,5

ISBN 978-619-7065-24-4

Колективната монография представя докладите от първата по рода си научна конференция, поставила си за цел не толкова да открие конкретни проблеми и сюжети от културния ландшафт на трите южнославянски страни – България, Македония и Словения, а да потърси перспективните концепти за по-тясното ни духовно сближаване: кои теми, реалии и стереотипи са ни интересни и ни привличат у другия, кои са естествените пътища за взаимопроникване между близки култури, възникнали и развивани на една земя и изкуствено разделяни от чужди идеологически вмешателства не само през апокалиптичния XX век, но и няколко столетия преди това.